

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

614

MAARIFA YA JAMII

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka: 2005

Maelekezo.

1. Karatasi hii ina sehemu **A**, **B** na **C**.
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka katika kila sehemu **B** na **C**.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.
4. Andika majibu yako kwa kalamu ya wino wa bluu au mweusi isipokuwa michoro ambayo itachorwa kwa penseli.
5. Vikokotozi **haviruhusiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
6. Simu za mkononi **haziruhusiwi** katika chumba cha mtihani.
7. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

SEHEMU A Alama 40

Jibu maswali yote katika sehemu hii.

1. Eleza maana ya kipimo cha mkwajuo cha ramani.

Kipimo cha mkwajuo cha ramani ni mstari uliochorwa kwenye ramani unaogawanywa katika sehemu ndogo zenye urefu unaojulikana. Huonesha waziwazi uwiano kati ya umbali kwenye ramani na umbali halisi ardhini na hurahisisha upimaji wa umbali moja kwa moja kwenye ramani.

2. Taja vitu vitano vinavyopatikana katika jua.

Kitu cha kwanza ni haidrojeni ambayo ndiyo gesi kuu inayounda jua.

Kitu cha pili ni heliamu ambayo huzalishwa kutokana na haidrojeni kupitia mmenyuko wa nyuklia.

Kitu cha tatu ni plazma ambayo ni hali ya nne ya maada yenye joto kali na inaunda sehemu kubwa ya jua.

Kitu cha nne ni madoa ya jua au sunspots ambavyo ni maeneo baridi na yenye sumaku kali kwenye uso wa jua.

Kitu cha tano ni miali au flares ambazo ni milipuko mikubwa na ya ghafla ya nishati inayotoka kwenye uso wa jua.

3. Fafanua sababu tatu za kuhamia kwa watu kutoka vijijini kwenda mijini.

Sababu ya kwanza ni utafutaji wa ajira ambapo watu huamini kwamba kuna fursa nyingi za kazi za mishahara katika viwanda biashara na ofisi mijini tofauti na kilimo vijijini.

Sababu ya pili ni upatikanaji wa huduma bora za kijamii kama vile hospitali za kisasa shule bora za sekondari na vyuo vikuu ambazo kwa kawaida huwa nyingi na zenye ubora zaidi mijini.

Sababu ya tatu ni matumaini ya maisha bora ambapo watu huona maisha ya mijini kupitia vyombo vya habari na kuamini kwamba kuna miundombinu bora ya barabara umeme maji safi na burudani.

4. Bainisha athari tano za kilimo cha biashara kwa Waafrika wakati wa ukoloni.

Athari ya kwanza ni unyonyaji wa ardhi ambapo Waafrika walilazimika kutoa ardhi yao yenye rutuba kwa ajili ya kilimo cha wakoloni na kubaki na ardhi duni.

Athari ya pili ni njaa ambapo Waafrika walilazimishwa kulima mazao ya biashara badala ya mazao ya chakula na hivyo kupelekea uhaba wa chakula.

Athari ya tatu ni kazi za suluba ambapo Waafrika walilazimika kufanya kazi kwa bidii katika mashamba makubwa ya wakoloni kwa mishahara midogo.

Athari ya nne ni kupoteza utamaduni wa kilimo ambapo mfumo wa jadi wa kilimo wa Waafrika uliharibiwa kwa ajili ya mfumo wa kilimo cha kisasa wa wakoloni.

Athari ya tano ni utegemezi wa uchumi ambapo Waafrika walizoea kulima mazao ya soko la Ulaya na kushindwa kujitegemea kiuchumi hata baada ya uhuru.

5. Eleza kwa ufupi maana ya ukanda wa saa kwa Dunia.

Ukanda wa saa ni eneo la kijiografia duniani ambalo hutumia saa inayofanana kisheria kwa madhumuni ya kibiashara na kijamii. Dunia imegawanywa katika vipande takribani 24 kila kimoja kikiwakilisha saa moja moja kuanzia Meridian Mkuu.

6. Taja viongozi wanne wa Kiafrika waliohusika katika kudai uhuru wa nchi zao.

Kiongozi wa kwanza ni Julius Nyerere aliyedai uhuru wa Tanganyika ambayo sasa ni Tanzania.

Kiongozi wa pili ni Kwame Nkrumah aliyedai uhuru wa Ghana.

Kiongozi wa tatu ni Nelson Mandela aliyedai uhuru wa Afrika Kusini.

Kiongozi wa nne ni Jomo Kenyatta aliyedai uhuru wa Kenya.

7. Eleza jinsi mafarakano ya bara yanavyotokea.

Mafarakano ya bara yanatokea kutokana na harakati za sahani za dunia ambazo zinasababishwa na nguvu za ndani ya ardhi au convection currents katika mantle. Sahani hizi zinaposogea mbali mbali au kugongana hupelekea kubadilika kwa maumbo ya ardhi na kujitenga kwa mabara.

8. Fafanua mambo matano yanayoweza kuboresha uhifadhi wa mazingira nchini Tanzania.

Jambo la kwanza ni kuimarisha utekelezaji wa sheria za mazingira kwa kutoa adhabu kali kwa wanaoharibu misitu au vyanzo vya maji.

Jambo la pili ni kuelimisha na kuhamasisha jamii kuhusu umuhimu wa kuhifadhi misitu wanyama na vyanzo vya maji kwa ajili ya vizazi vijavyo.

Jambo la tatu ni kuhimiza matumizi ya nishati mbadala kama vile gesi na umeme wa jua ili kupunguza ukataji wa miti kwa ajili ya kuni.

Jambo la nne ni kusimamia matumizi ya ardhi kwa kugawa maeneo kwa ajili ya kilimo makazi na hifadhi ya wanyama na kufuata mipango miji.

Jambo la tano ni kuongeza idadi ya maeneo ya hifadhi na kuimarisha usimamizi wake ili kulinda bioanuwai.

9. Bainisha matokeo matatu ya mzunguko wa mwezi kuzunguka dunia.

Matokeo ya kwanza ni kuzimuliwa kwa maji baharini ambapo uvutano wa mwezi husababisha maji ya bahari kupanda na kushuka.

Matokeo ya pili ni kupatwa kwa jua ambapo mwezi hupita katikati ya jua na dunia na kuficha mwanga wa jua.

Matokeo ya tatu ni kupatwa kwa mwezi ambapo dunia hupita katikati ya jua na mwezi na kuzuia mwanga wa jua kufika mwezini.

10. Eleza kwa kifupi sababu mbili zilizosababisha kupungua kwa biashara ya utumwa mwishoni mwa karne ya 19.

Sababu ya kwanza ni Mapinduzi ya Viwanda Ulaya ambapo teknolojia mpya ilihitaji malighafi na soko zaidi ya nguvukazi ya utumwa hivyo kuhamishia biashara kwenye malighafi za kilimo.

Sababu ya pili ni harakati za kibinadamu na kuzuiwa kwa kisheria ambapo nchi za Ulaya zilianza kupitisha sheria za kupinga utumwa kutokana na shinikizo la wahubiri na wanaharakati.

Jibu swali moja 1 kutoka katika kila kipengele.

Kipengele I: Jiografia

11. Jadili njia tano za kuongeza uzalishaji wa kilimo katika nchi za Afrika Mashariki.

Njia ya kwanza ni matumizi ya teknolojia ya kisasa kama vile matrekta mashine za kupanda na kuvuna pamoja na matumizi ya mbinu za kilimo bora.

Njia ya pili ni matumizi ya mbegu bora na mbolea za kisasa ili kupata mavuno mengi zaidi kutoka eneo dogo la ardhi.

Njia ya tatu ni kuendeleza mifumo ya umwagiliaji ili kupunguza utegemezi wa mvua za asili na kuwezesha kilimo kufanyika mwaka mzima.

Njia ya nne ni kuimarisha masoko na miundombinu ya usafirishaji ili wakulima waweze kuuza mazao yao kwa urahisi na kwa bei nzuri na kuepuka upotevu wa mazao.

Njia ya tano ni kutoa elimu ya kilimo na mikopo rahisi kwa wakulima ili kuongeza ujuzi wao na uwezo wao wa kuwekeza katika kilimo.

12. Tathmini umuhimu wa bandari ya Dar es Salaam kwa nchi za Afrika Mashariki na Kati zisizo na bahari.

Bandari ya Dar es Salaam ni muhimu kwa sababu ya kwanza ni lango kuu la biashara kwa nchi za Zambia Malawi Burundi Rwanda na Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo kwa kusafirisha bidhaa zao kwenda masoko ya kimataifa.

Pili hupunguza gharama za usafirishaji kwa kutoa njia fupi na rahisi ya kusafirisha bidhaa kutoka baharini kwenda nchi hizo zilizopo ndani ya bara.

Tatu huchangia katika ukuaji wa kiuchumi wa nchi hizo kwa kuwezesha uagizaji na usafirishaji wa malighafi na bidhaa za viwandani.

Nne hutoa ajira moja kwa moja na kwa njia isiyo ya moja kwa moja kwa raia wa nchi hizo kupitia shughuli za usafirishaji na forodha.

Tano huimarisha ushirikiano wa kikanda kwa kuunganisha nchi hizo kiuchumi na kijamii na kukuza diplomasia ya biashara.

Kipengele II: Historia

13. Chambua sababu tano zilizochangia ushindi wa Waafrika katika baadhi ya mapambano dhidi ya wakoloni.

Sababu ya kwanza ni ujuzi wa eneo ambapo Waafrika walijua vizuri maeneo yao na waliweza kutumia misitu milima au mabonde kujificha na kushambulia ghafla.

Sababu ya pili ni umoja wa jamii ambapo baadhi ya jamii ziliungana na kupigana kwa pamoja chini ya uongozi imara kama ilivyokuwa katika baadhi ya mapambano ya Wajerumani dhidi ya Waafrika.

Sababu ya tatu ni mbinu za ghafla au guerrilla warfare ambapo Waafrika walitumia njia za kushambulia na kukimbia haraka na kupelekea hasara kubwa kwa wakoloni.

Sababu ya nne ni udhaifu wa kijeshi wa wakoloni katika kipindi hicho ambapo walikuwa na idadi ndogo ya askari na hawakuwa wamejiandaa kwa upinzani mkali.

Sababu ya tano ni imani za jadi ambapo baadhi ya jamii ziliamini kwamba dawa za jadi au hirizi zingewalinda dhidi ya risasi za adui na hivyo kuongeza moyo wa mapambano.

14. Eleza kwa mifano jinsi Dini ya Kiislamu ilivyoathiri utamaduni wa jamii za Afrika Mashariki kabla ya ukoloni.

Dini ya Kiislamu iliathiri utamaduni kwa njia ya kwanza kukuza lugha ya Kiswahili ambapo Waarabu waliotumia lugha ya Kiswahili katika biashara na ibada walifanya lugha hiyo kuwa lugha kuu ya mawasiliano katika pwani na kuongeza msamiati wa Kiarabu.

Pili kwa kuanzisha shule za dini au Madrasa ambazo zilitumika kufundisha Qurani na kusababisha kuongezeka kwa kusoma na kuandika kwa lugha ya Kiarabu.

Tatu kwa kuleta mfumo wa sheria au Sharia ambazo zilitumika katika mahakama za Kisultani na kuathiri masuala ya ndoa urithi na biashara.

Nne kwa kuathiri mavazi na vyakula ambapo nguo kama vile kanzu na hijabu zilianza kuvaliwa na vyakula kama vile pilau na biskuti za tarehe viliingia katika utamaduni wa pwani.

Tano kwa kuchochea ujenzi wa miundo mbinu kama vile misikiti na nyumba za mawe ambazo zinaonesha ushawishi wa usanifu wa majengo wa kiarabu.

SEHEMU C Alama 30

Jibu swali moja 1 kutoka katika kila kipengele.

Kipengele I: Jiografia

15. Fafanua faida tano za kutumia zana za teknolojia kama vile kompyuta katika ufundishaji wa somo la Jiografia.

Faida ya kwanza ni kuonesha ramani na michoro tata ambapo kompyuta huwezesha mwalimu kuonesha ramani za michoro ya satelaiti na video za kijiografia ambazo ni ngumu kuchorwa ubaoni.

Faida ya pili ni kuongeza ushiriki wa wanafunzi kwa kutumia programu za maingiliano na michezo ya kielimu ambayo hufanya somo kuwa la kuvutia zaidi.

Faida ya tatu ni kurahisisha utafiti ambapo wanafunzi wanaweza kutumia mtandao wa intaneti kutafuta taarifa za kijiografia data za hali ya hewa na utafiti mbalimbali.

Faida ya nne ni kuhifadhi taarifa ambapo mwalimu anaweza kuhifadhi masomo yake maelezo ya darasani na mazoezi kwa ajili ya matumizi ya baadaye.

Faida ya tano ni kuandaa wanafunzi kwa soko la ajira ambapo ujuzi wa kutumia kompyuta na programu za kijiografia huwapa wanafunzi ujuzi muhimu unaohitajika katika maisha ya baadae.

16. Eleza changamoto tano zinazomkabili mwalimu wa Jiografia katika shule za vijijini.

Changamoto ya kwanza ni ukosefu wa zana za kufundishia kama vile ramani za kisasa glob kompyuta au vifaa vya kupimia.

Changamoto ya pili ni upatikanaji mgumu wa taarifa kwa mfano intaneti hafifu na ukosefu wa maktaba zenye vitabu vya kutosha vya Jiografia.

Changamoto ya tatu ni miundombinu duni ya barabara ambapo hufanya iwe vigumu kufanya ziara za masomo au kufika maeneo ya nje ya shule.

Changamoto ya nne ni idadi kubwa ya wanafunzi darasani ambapo hufanya iwe vigumu kwa mwalimu kumsimamia kila mwanafunzi katika kazi za vitendo.

Changamoto ya tano ni msaada mdogo kutoka kwa jamii ambayo mara nyingi haitambui umuhimu wa somo la Jiografia na haishiriki kikamilifu katika shughuli za shule.

Kipengele II: Historia

17. Bainisha sababu tano zinazofanya Historia iwe somo muhimu kujifunza.

Sababu ya kwanza ni kujifunza kutoka kwa makosa ya zamani ambapo Historia huonesha jinsi matukio mabaya na mazuri yaliyotokea na hivyo kusaidia jamii kuepuka makosa.

Sababu ya pili ni kujenga utambulisho wa kitaifa ambapo Historia hufundisha kuhusu asili ya nchi utamaduni na mapambano ya uhuru na kujenga hisia ya uzalendo.

Sababu ya tatu ni kuelewa mazingira ya sasa ambapo matukio ya kihistoria huweka msingi wa masuala ya kisiasa kiuchumi na kijamii ya sasa.

Sababu ya nne ni kukuza ujuzi wa uchambuzi kwa wanafunzi ambapo husaidia wanafunzi kuchambua vyanzo kutathmini ushahidi na kutoa hoja zenye msingi.

Sababu ya tano ni kuandaa viongozi wa baadaye ambapo viongozi hupata mifano ya uongozi bora au mbaya kutoka kwa viongozi wa zamani na kujifunza kufanya maamuzi.

18. Eleza jinsi kazi za uwanjani zinavyoweza kutumika katika kufundishia Historia.

Kazi za uwanjani hutumika kwa njia ya kwanza kutembelea maeneo ya kihistoria kama vile makumbusho magofu au makaburi ya mashujaa ili kuona ushahidi halisi wa matukio.

Pili kwa kufanya mahojiano na wazee na mashahidi wa matukio ya kihistoria ili kupata taarifa za moja kwa moja au historia ya mdomo.

Tatu kwa kuchunguza masalia ya kale au vyanzo vya kiakiolojia kama vile zana za mawe au mifupa ya zamani ili kujifunza kuhusu maisha ya zamani.

Nne kwa kuandaa michezo ya kuigiza ya matukio ya kihistoria katika eneo maalum kwa mfano kuigiza mapambano ya jadi au mkutano wa viongozi.

Tano kwa kukusanya picha au zana za zamani zilizopo katika jamii na kuzichambua katika mazingira halisi.